

مجموعه سخنرانی‌های هفتگی

**تاملی بر مولفه‌های «توسعه دانشگاهی» در
دانشگاه‌های دولتی ایران از دیدگاه مدیران:
مطالعه‌ای از دانشگاه‌های قدیم و تازه تاسیس
گسترش یا توسعه؟**

دکتر عیسی ثمری

عضو هیات علمی گروه علوم تربیتی

دانشگاه محقق اردبیلی

۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

شماره دوم

تهیه و تنظیم: پدیده پری دری

مقدمه

افزایش سرعت و آهنگ تغییر و تحولات اساسی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و علم و فناوری در عصر حاضر، و تاثیر پذیری زیر سیستم هایی مانند دانشگاه و نظام آموزش عالی از آن، وجود تنوع و تعدد عناصر و کنشگران مختلف در دانشگاه و تعامل بین آن ها، و «پیچیدگی» در سیستم دانشگاه، تغییر در کارکردهای دانشگاهی، توسعه ی قابلیت ها و افزایش توانایی پاسخگویی به انتظارات و نیازهای رو به رشد محیط درون و بیرون دانشگاه، نیازمند شناخت و تحلیل منطقی و هوشمندانه از این سیستم، بررسی وضعیت گذشته و موجود موقعیت های پیرامونی (دانشگاه - محیط) و برخورداری از اندیشه پیچیده و تفکر برنامه ریزی به منظور هدایت و راهبری مناسب فعالیت های دانشگاهی است.

دانشگاه مانند هر سازمانی تغییر می کند و در عین حال، محیط پیرامونش نیز تغییر می کند. آنچه که اهمیت می یابد «برنامه» و «تفکر برنامه ریزی» در «توسعه دانشگاهی» است که کمک می کند جهت دهی این تغییرات مثبت باشد.

روبن و همکاران (۲۰۰۸) و میزیکاسی (۲۰۰۶) به نیاز برای تحول در آموزش عالی و جستجوی سیستم های موثر برای بهبود کیفیت و نوآوری از سوی دانشگاه ها، اشاره کرده اند.

کلارک (۱۹۹۵) از جمله محققان برجسته ای است که راز موفقیت دانشگاه های پیشرو را در اعتقاد و باور و اقدامات پیگیرانه و مستمر برای دستیابی به تغییر و تحول عنوان کرده است.

طرح موضوع

دانشگاه‌ها در دنیا قدمتی ۸۰۰ ساله دارند و بر اساس عوامل و مولفه‌های خاصی گسترش و توسعه یافته‌اند. در حال حاضر مهمترین موضوع مورد توجه هم در مطالعات و محافل مختلف علمی و دانشگاهی (جیونا، ۱۹۹۶، تایشلر، ۲۰۰۴، ایکاف، ۱۳۸۴، سایمون، مورن، ۱۳۸۷، یمنی، ۱۳۹۰ و ۱۳۸۲، کوک و همکاران، ۲۰۱۰، آلفونسو، ۱۳۸۷، آلتین سوی، ۲۰۱۱، فراستخواه، ۱۳۸۸، ذاکر صالحی، ۱۳۸۹، مهرعلیزاده و صالحی عمران، ۱۳۹۰، ثمری، ۱۳۹۴ کنفرانس جهانی یونسکو در سال ۲۰۱۲ و...) و هم در تجارب بیشتر دانشگاه‌ها در دنیا (از جمله دانشگاه‌های دولت کبک کانادا، دانشگاه‌های اروپا، ایالات متحده، استرالیا) موضوع بازاندیشی و بازتعریفی از نقش و تصویر دانشگاه، شکل‌گیری مفهوم جدیدی از «توسعه»؛ به معنای طرحی برای تغییر و بهبود فعالیت‌های دانشگاهی و سازگاری با محیط پیرامونی و «برنامه ریزی» به معنای توجه به رفتارهای کل سیستم و همه جانبه نگر با تاکید بر نوپیدایی‌ها و نهادینه کردن تفکر و عمل برنامه ریزی و نگاه به آن به میدانی تخصصی-حرفه‌ای تبدیل شده است.

از طرفی شناخت عملکرد و تحولات برنامه ریزی و مدیریت نظام دانشگاهی، حاوی تجربه‌هایی است که شناخت و واکاوی آن می‌تواند زمینه را برای تحلیل روندها و تامل در ضعف‌ها و قوت‌ها و کاستی‌ها فراهم آورده و برای بهبود آن موثر باشد. **سوفن و آزبا (۲۰۰۹)** در مطالعه خود به عوامل اساسی که به ترتیب اهمیت در توسعه دانشگاهی باید مورد توجه قرارگیرد اشاره کرده‌اند: طراحی برنامه‌های توسعه راهبردی، بودجه دولتی، طرح‌های علمی و کاربردی، تامین زیر ساخت‌ها و تسهیلات، اعطای اختیارات بیشتر در توسعه به دانشگاه‌ها و کیفیت فارغ التحصیلان.

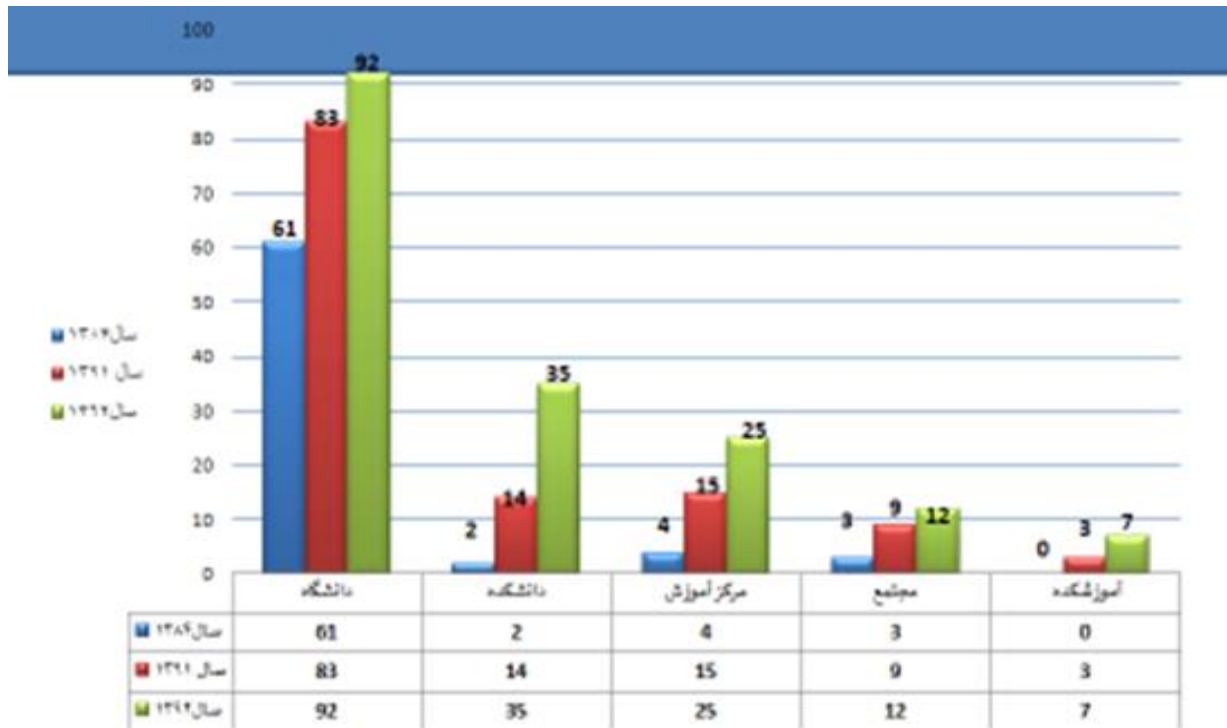
کلمن و کورت (۱۹۹۳) در مطالعه‌ای با عنوان تجربیات «توسعه دانشگاهی» در جهان سوم-حمایت‌های مالی بنیادراکفلر- که در هشت کشور آمریکایی، آسیایی و آفریقایی و خاورمیانه انجام گرفت، عوامل اساسی زیر را در انتخاب مؤسسات و توسعه دانشگاه‌های مورد نظر برای اعطای کمک مالی مهم دانسته‌اند: ۱- توانایی و ظرفیت ۲- رهبری قوی و ذی صلاح ۳-

توانایی برای تغییر و توسعه، هدفمندی یا وضوح هدف‌ها و ظرفیت تغییر ۴- آمادگی برای دریافت کمک و حمایت، ۵- منابع مالی محلی و بیرونی.

آموزش عالی و دانشگاه‌ها در ایران نیز از زمان تاسیس تاکنون با فراز و نشیب‌ها، چالش‌ها و مسائل فراوانی در گسترش و «توسعه»ی خود مواجه بوده و است:

- گسترش‌های بی‌رویه و جزیره‌ای و عدم توجه به تعادل و توازن‌های منطقه‌ای و ملی در تاسیس دانشکده‌ها، مجتمع‌ها و دانشگاه‌های جدید و توزیع نامناسب استقرار آن‌ها و منابع و امکانات آن‌ها
- افزایش نامتناسب ظرفیت دانشگاه‌های با سابقه
- کمبود بودجه و منابع مالی برای تامین هزینه‌های آموزشی دانشگاه‌ها و عدم کفایت منابع اختصاصی
- نامتعادل بودن هرم تحصیلی و چالش نامتناسب بودن رشد کمی و کیفی
- عدم مفهوم پردازی در زمینه مفهوم «توسعه دانشگاهی» و در نتیجه فروکاست آن به مفاهیمی مانند گسترش فضاهای آموزشی، توسعه تحصیلات تکمیلی بیشتر با نگاه کمی، افزایش تعداد دانشجو، افزایش رشته محل و ایجاد و تاسیس موسسات و مراکز آموزش عالی و به ویژه دانشگاه.

تعداد مؤسسات آموزشی دولتی دارای ردیف مستقل در قوانین بودجه سنواتی طی سال های ۸۴، ۹۱، ۹۲

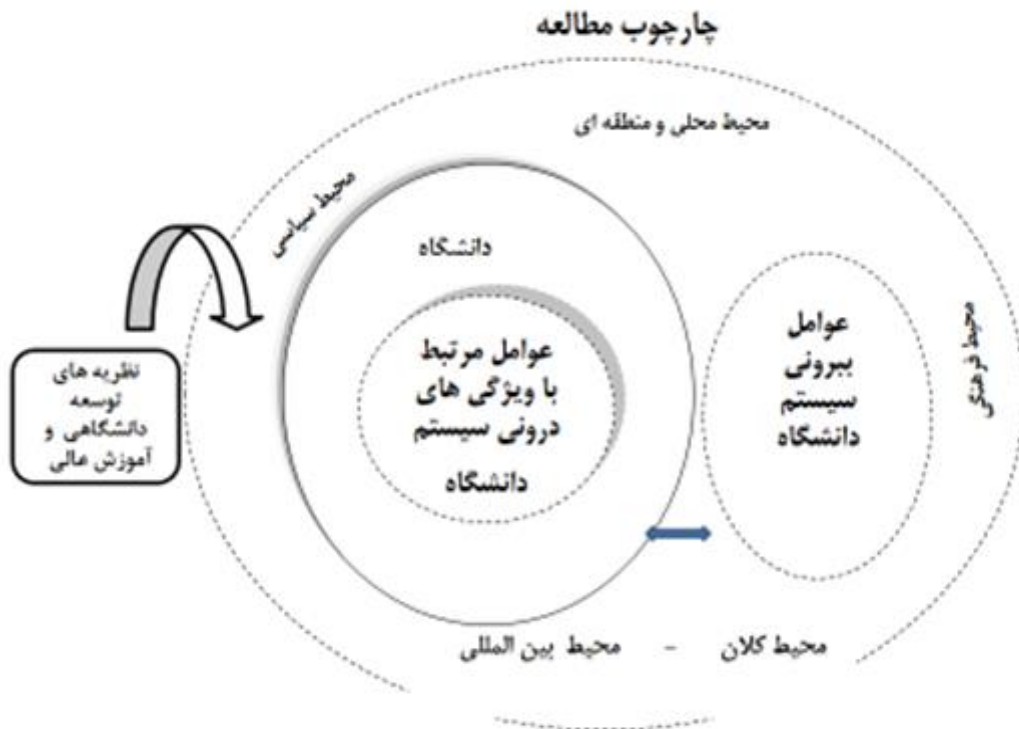

- کاهش ظرفیت اشتغال به دلیل رکود اقتصادی و عوامل وابسته به آن (شکست بازار) و بیکاری دانش آموختگان
- عدم تناسب بین عرضه و تقاضا و کیفیت فارغ التحصیلان در بیشتر دوره ها
- روحیه «مدرک گرایی» تضعیف روند پذیرش مناسب دانشجو و اعضای علمی و زیرساخت ها

حال با این وضعیت ، این سوال اساسی مطرح می شود که فرآیند گسترش و «توسعه دانشگاهی» در ایران با توجه به کدام عامل ها و مولفه های اصلی، در دانشگاه های دولتی صورت می گیرد؟

سؤالات پژوهش

- عوامل (مقوله های) اصلی مرتبط با فرآیند «توسعه دانشگاهی» در دانشگاه های دولتی کدامند؟
- عوامل فرعی (مولفه های) مرتبط با فرآیند «توسعه دانشگاهی» در دانشگاه های دولتی کدامند؟
- میزان اهمیت و اولویت هریک از عوامل در فرآیند «توسعه دانشگاهی» در دانشگاه های دولتی چقدر است؟
- میزان اهمیت و اولویت هر یک از عوامل اصلی و فرعی مرتبط با فرآیند توسعه دانشگاهی در دانشگاه های دولتی با سابقه (قدیمی) از دیدگاه مدیران دانشگاهی چگونه است؟
- میزان اهمیت و اولویت هر یک از عوامل اصلی و فرعی مرتبط با فرآیند توسعه دانشگاهی در دانشگاه های دولتی تازه تاسیس از دیدگاه مدیران دانشگاهی چگونه است؟

روش و طرح پژوهش

با توجه به ماهیت و هدف پژوهش، روش ترکیبی و آمیخته^۱ است.

روش شناسی : ۱-مرحله پژوهش کیفی	
گردآوری داده های کیفی :	مصاحبه های انفرادی عمیق نیمه ساختار یافته پروسی اسنادی - تاریخی (شناسایی ابعاد مفهومی و طبقه بندی تحولات در دوره های زمانی)
☐ راهنمای مصاحبه	۶ سوال باز پاسخ در زمینه شناسایی عامل ها و مولفه ها به علاوه سوالات حین مصاحبه
☐ انتخاب شرکت کنندگان	☐ نمونه گیری هدفمند و زنجیره ای با تهیه فهرست اولیه و بازنگری آن در هر مصاحبه
☐ شرکت کنندگان در مصاحبه ها	۷ نفر خبره و مطلع کلیدی و ۹ نفر روسای دانشگاه و مدیران قبلی و فعلی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
☐ دست یابی به اشباع منطقی	❖ مصاحبه با ۱۴ نفر (۱ نفر مصاحبه تلفنی به دلیل عدم دسترسی حضوری) و ادامه ۲ نفر مصاحبه تکمیلی

مرحله پژوهش کمی

❖ طراحی و ساخت پرسشنامه	❖ ۶۷ کویه بر مبنای طیف لیکرت ۵ درجه ای
❖ گردآوری داده های کمی	❖ پرسشنامه
❖ انتخاب شرکت کنندگان	❖ در ۲ مرحله ❖ ۱- انتخاب خوشه ای یک مرحله ای دانشگاه ها و انتخاب تصادفی از این خوشه ها (دانشگاه های با سابقه و دانشگاه های تازه تاسیس) ❖ ۲- انتخاب مدیران دانشگاهی با روش نمونه گیری از نوع تمام شماری در سطوح ارشد و میانی
❖ اجرای پرسشنامه	❖ دانشگاه های دولتی در خوشه های بیان شده
❖ شرکت کنندگان	❖ ۱۸۱ نفر از مدیران دانشگاهی

¹ Mixed Method

– **روایی و پایایی پرسشنامه**

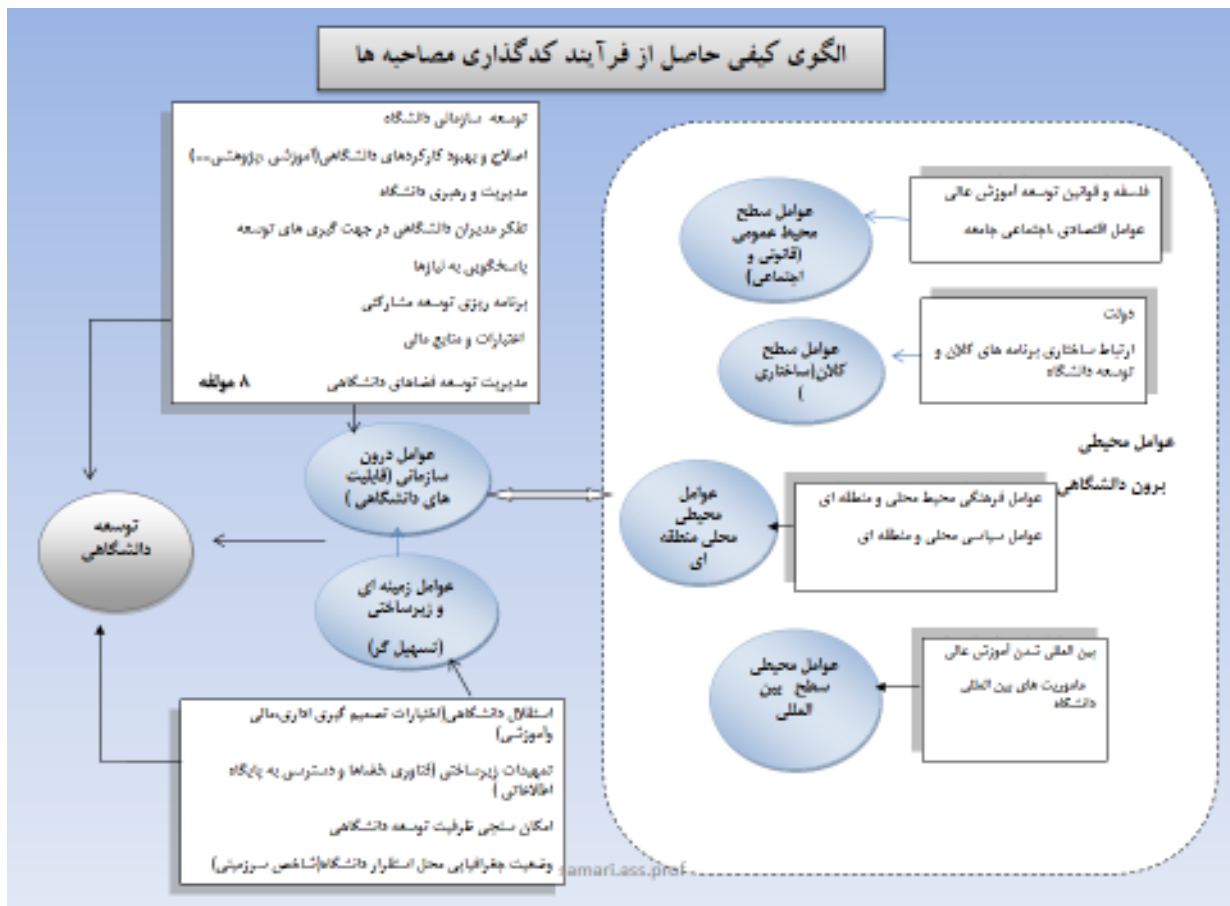
- روایی محتوایی و سازه (بارهای عاملی)

بهره مندی از نظرات اساتید راهنما و مشاور ، همکاران و مشارکت کنندگان و تجربه پژوهشگر

- پایایی کل پرسشنامه برای ۲۰ مولفه براساس آلفای کرونباخ

بین ۰/۴۴ تا ۰/۹۱ و در کل ۰/۸۸ بوده که نشان دهنده مطلوب بودن آن است.

– **الگوی کیفی حاصل از فرآیند کدگذاری مصاحبه ها**

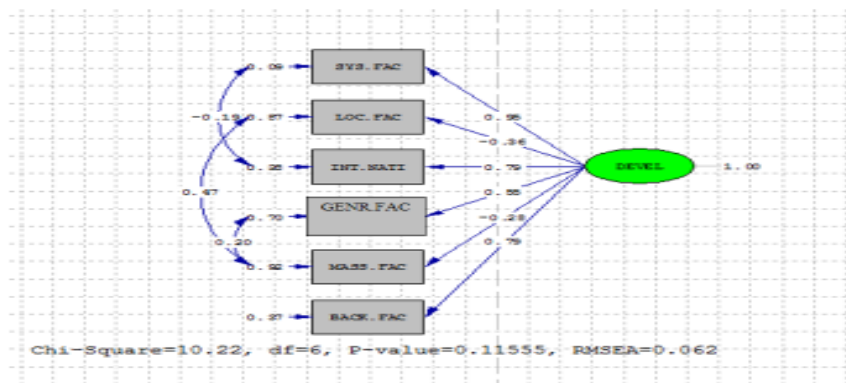

یافته های تحقیق

درصد	فراوانی	ویژگی های جمعیت شناختی شرکت کنندگان	
۵	۸	زن	جنسیت
۹۵	۱۴۹	مرد	
۱۶	۲۵	۱ تا ۵	سابقه کار (سال)
۳۳	۵۲	۶ تا ۱۰	
۲۲	۳۴	۱۱ تا ۱۵	
۳۰	۴۷	بالتر از ۱۵	
۵۰	۷۹	علوم انسانی	رشته تحصیلی
۴۳	۶۷	فنی و مهندسی	
۶	۹	کنواری	
۱	۲	علوم پایه	
۱۴	۲۲	معاون دانشگاه	پست سازمانی
۶۰	۹۳	مدیر و مدیر کل	
۲۵	۴۲	رئیس دانشکده	
۱۴	۲۲	۱ تا ۵	سابقه پست مدیریتی (سال)
۵۷	۸۹	۶ تا ۱۰	
۲۹	۴۶	۱۱ تا ۱۵	
۰	۰	بالتر از ۱۵	
۱۶	۲۵	مربی	مرتبه علمی
۳۹	۶۱	استادیار	
۲۰	۳۱	دانشیار	
۷	۱۰	استاد	
۱۸	۲۸	سایر	
۱۰۰	۱۵۷		جمع

تحلیل عاملی تاییدی (بارهای عاملی (استاندارد) الگوی اندازه گیری) برای بررسی بار عاملی هر کدام از عوامل اصلی و فرعی مرتبط با فرآیند توسعه دانشگاهی در دانشگاه های دولتی

۱- عوامل (مقوله های) اصلی مرتبط با فرآیند توسعه دانشگاهی در دانشگاه های دولتی

شکل شماره (۴-۸) بارهای عاملی (استاندارد) الگوی اندازه گیری عوامل اصلی توسعه دانشگاهی پس از برازندگی داده ها با الگوی مقبول

جدول شماره (۴-۱۷) شاخص های برازندگی مربوط به مدل اندازه گیری عوامل اصلی توسعه دانشگاهی پس از اصلاح

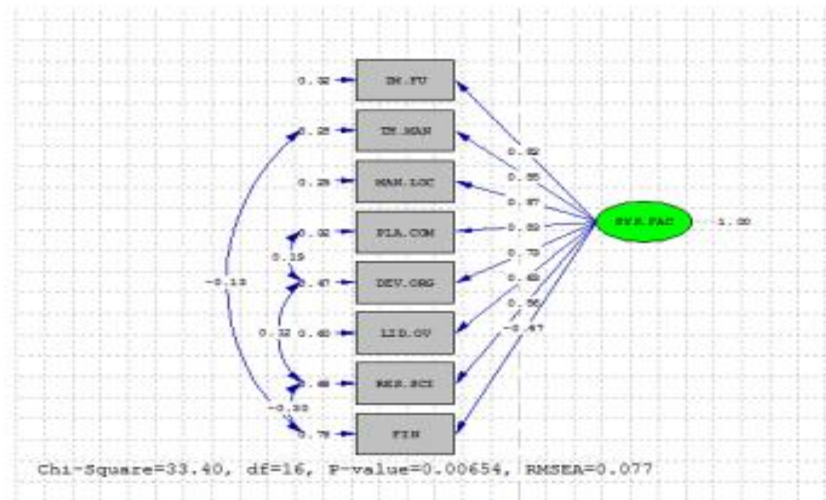
شاخص	پس از اصلاح	دامنه قابل قبول
ریشه میانگین مجذور خطای پرآورد (RMSEA)	۰.۰۶۲	کمتر از ۰.۸
خی دو به درجه آزادی (/df) χ^2	۷۰/۱	کمتر از ۵
نیکویی برازش هنجار شده (NFI)	۹۷/۰	نزدیک به ۱
شاخص برازش تطبیقی (CFI)	۹۷/۰	نزدیک به ۱
شاخص نیکویی برازش (GFI)	۹۷/۰	نزدیک به ۱
شاخص نیکویی برازش تطبیقی (AGFI)	۹۷/۰	نزدیک به ۱

جدول شماره (۴-۱۸) بارهای عاملی استاندارد شده، ضریب تعیین و آماره χ^2 برای عوامل اصلی در تحلیل عاملی تاییدی

بخش کیفی	عامل های کلی مرتبط با توسعه دانشگاهی مستخرج از	بارعاملی	ضریب تعیین	آماره χ^2
عوامل درونی سیستم دانشگاه (قابلیت های دانشگاه)	عوامل درونی سیستم دانشگاه (قابلیت های دانشگاه)	۹۶/۰	۹۲٪	۶۷/۱۴
عوامل محیط محلی و منطقه ای	عوامل محیط محلی و منطقه ای	-۳۶/۰	۱۳٪	-۹۳/۴
عوامل محیط بین الملل	عوامل محیط بین الملل	۷۹/۰	۶۲٪	۸۰/۱۰
عوامل محیط عمومی (قانونی- اجتماعی)	عوامل محیط عمومی (قانونی- اجتماعی)	۵۵/۰	۳۰٪	۷۶/۷
عوامل محیط کلان (ساختاری)	عوامل محیط کلان (ساختاری)	-۲۸/۰	۰.۸٪	-۸۸/۳
عوامل زمینه ای و زیر ساختی (تسهیل گر)	عوامل زمینه ای و زیر ساختی (تسهیل گر)	۷۹/۰	۶۲٪	۹۱/۱۱

نتایج جدول شماره (۴-۱۸) گویای آن است که الگوی اندازه گیری عوامل توسعه دانشگاهی از شاخص های تطبیقی خوبی برخوردار بوده و شاخص های برازش، مناسب بودن الگو را نشان می دهد

۲- عوامل فرعی مرتبط با فرآیند توسعه دانشگاهی:

شکل شماره (۹-۴) بارهای عاملی (استاندارد) الگوی اندازه‌گیری مولفه های مربوط به عوامل درونی سیستم دانشگاه (قابلیت های دانشگاهی) پس از برازندگی داده‌ها با الگوی مفروض

samar1.aas.prof

جدول شماره (۴-۱۹) شاخص‌های برازندگی مربوط به مدل اندازه‌گیری عوامل درونی سیستم دانشگاه پس از اصلاح

شاخص	پس از اصلاح	دامنه قابل قبول
ریشه میانگین مجذور خطای برآورد (RMSEA)	۰.۷۷۰	کمتر از ۰.۸۰
χ^2/df	۰.۸۳	کمتر از ۵
نیکویی برازش هنگام شده (NFI)	۹۶٪	نزدیک به ۱
شاخص برازش تطبیقی (CFI)	۹۸٪	نزدیک به ۱
شاخص نیکویی برازش (GFI)	۹۶٪	نزدیک به ۱
شاخص نیکویی برازش تطبیقی (AGFI)	۹۰٪	نزدیک به ۱

جدول شماره (۴-۲۰) بارهای عاملی استاندارد شده، ضریب تعیین و آماره گبرای عوامل درونی سیستم دانشگاه پس از اصلاح

عامل کلی	عامل مولفه	بار عاملی	ضریب تعیین	آماره F
عوامل درونی سیستم دانشگاه (قابلیت های دانشگاهی)	اصلاح و بهبود کارکردهای دانشگاهی	۸۲٪	۶۷٪	۳۷/۱۳
	تفکر توسعه ای	۸۵٪	۷۳٪	۸۶/۱۳
	مدیریت توسعه فضاهای آموزشی	۸۷٪	۷۶٪	۴۰/۱۴
	برنامه ریزی توسعه مشارکتی (تعاملی)	۸۳٪	۶۹٪	۳۴/۱۳
	توسعه سازمانی	۷۳٪	۵۳٪	۰۳/۱۱
	مدیریت و رهبری دانشگاهی	۶۳٪	۴۰٪	۱۹/۹
	پاسخگویی به نیازهای علمی و جامعه	۵۶٪	۳۱٪	۹۷/۷

یافته های مرتبط با میزان اهمیت و اولویت عوامل (مقوله ها) و مولفه ها در دانشگاه های نمونه پژوهش

نتایج آزمون فریدمن برای رتبه بندی میزان اهمیت و اولویت عوامل فرعی (مولفه های مؤثر مرتبط با فرآیند توسعه دانشگاهی (مولفه های ۲۰ گانه)

رتبه	sig	df	خبر در	رتبه بندی	عامل
۶				۱۱/۹۴	اصلاح و بهبود کارکردهای دانشگاهی
۱۹				۶/۹۶	تفکر توسعه‌ای
۲۰				۶/۷۶	مدیریت توسعه فضاهای دانشگاهی
۱۵				۹/۳۵	برنامه ریزی توسعه مشارکتی
۱۷				۷/۴۹	توسعه سازمانی دانشگاه
۹				۱۰/۸۱	مدیریت و رهبری
۸				۱۱/۶۸	پاسخگویی به نیازهای علمی جامعه
۱۳				۹/۶۲	اعتبارات و منابع مالی
۷				۱۱/۷۱	عوامل فرهنگی محیط محلی و منطقه
۵	۰/۰۰۰۱	۱۹	۶۷۹/۵۴۵	۱۲/۰۲	عوامل سیاسی محیط محلی و منطقه
۱				۵/۳۵	عوامل اقتصادی - اجتماعی جامعه
۳				۱۳/۹۵	بین المللی شدن و مأموریت های بین المللی
۱۰				۱۰/۵۷	دولت
۱۱				۱۰/۳۷	فلسفه و قوانین و مقررات توسعه ای آموزش عالی
۱۶				۷/۹۴	نحوه تصمیم گیری توسعه دانشگاه ها
۱۴				۹/۴۹	توسعه زیر ساخت ها
۲				۱۴/۷۷	ارتباط ساختاری برنامه های کلان و توسعه دانشگاه
۱۲				۹/۵۵	امکان سنجی ایجاد ظرفیت های جدید
۱۸				sama/2023.prof	شناخت وضعیت جغرافیایی (شاخص سرزمینی)
۴				۱۲/۵۸	استقلال دانشگاه

نتایج آزمون فریدمن برای رتبه بندی عوامل کلی مرتبط با فرآیند توسعه دانشگاهی در دانشگاه های با سابقه (قدیمی)

رتبه عامل	sig	df	χ^2	میانگین رتبه	عوامل
۲				۴/۸۷	عوامل درونی سیستم دانشگاه
۶				۲/۴۵	عوامل محیط محلی و منطقه ای
۱				۵/۱۲	عوامل محیط بین المللی
۳				۳/۴۵	عوامل محیط کلان (ساختاری)
۵	۰/۰۰۰۱	۵	۲۵/۱۳۶	۲/۹۲	عوامل محیط عمومی (قانونی-اجتماعی)
۴				۳/۲۰	عوامل زمینه ای و زیر ساختی (تسهیل گر)

رتبه عامل	sig	df	χ^2	میانگین رتبه	عوامل در دانشگاه های تازه تاسیس
۶				۷/۶۲	عوامل درونی سیستم دانشگاه
۱				۵/۲۸	عوامل محیط محلی و منطقه ای
۴				۳/۵۳	عوامل محیط بین المللی
۳	۰/۰۰۰۱	۵	۵۳/۲۲۸	۳/۵۹	عوامل محیط کلان (ساختاری)
۲				۵/۱۶	عوامل محیط عمومی (قانونی-اجتماعی)
۵				۳/۲۰	عوامل زمینه ای و زیر ساختی (تسهیل گر)

نتایج آزمون فریدمن برای رتبه بندی عوامل فرعی (مؤلفه ها) مرتبط با فرآیند توسعه دانشگاهی در دانشگاه های قدیمی

رتبه	sig	df	χ^2	میانگین رتبه	عوامل
۷				۱۲/۳۰	اصلاح و بهبود کارکردهای دانشگاهی
۴				۱۳/۸۳	تفکر توسعه ای
۱۹				۶/۳۶	مدیریت توسعه فضاهاى دانشگاهی
۱۰				۱۱/۳۵	برنامه ریزی توسعه مشارکتی
۱۴				۸/۵۶	توسعه سازمانی دانشگاه
۱۱				۱۱/۱۲	مدیریت و رهبری
۵				۱۳/۵۳	پاسخگویی به نیازهای علمی جامعه
۲۰				۵/۱۷	کسب اعتبارات و منابع مالی
۱۲				۹/۰۶	عوامل فرهنگی محیط محلی و منطقه
۱۳	۰/۰۰۰۱	۱۶	۴۶/۶۱۷	۸/۵۹	عوامل سیاسی محیط محلی و منطقه
۲				۱۴/۸۴	عوامل اقتصادی - اجتماعی جامعه
۱				۱۵/۱۵	بین المللی شدن و مأموریت های بین المللی
۱۸				۶/۵۷	دولت
۸				۱۲/۰۳	فلسفه و قوانین و مقررات توسعه ای آموزش عالی
۱۷				۷/۱۰	نحوه تصمیم گیری توسعه دانشگاه ها
۶				۱۲/۷۳	توسعه زیر ساخت ها
۱۵				۸/۲۱	ارتباط ساختاری برنامه های کلان و توسعه دانشگاه
۹				۱۱/۶۳	امکان سنجی ایجاد ظرفیت های جدید
۱۶				۷/۶۲	شناخت وضعیت جغرافیایی
۳				۱۴/۰۷	استقلال دانشگاهی

نتایج آزمون فریدمن برای رتبه بندی عوامل فرعی (مولفه ها) مرتبط با فرآیند توسعه دانشگاهی در دانشگاه های تازه تاسیس

رتبه	sig	df	میانگین رتبه	عوامل
۸			۱۱/۳۰	اصلاح و بهبود کارکردهای دانشگاهی
۱۹			۵/۱۷	تفکر توسعه‌ای
۱۴			۶/۹۹	مدیریت توسعه فضاهای دانشگاهی
۱۷			۶/۲۵	برنامه ریزی توسعه مشارکتی
۱۸			۶/۰۰	توسعه سازمانی دانشگاه
۱۰			۱۰/۳۹	مدیریت و رهبری دانشگاهی
۱۲			۸/۹۵	پاسخگویی به نیازهای علمی جامعه
۵			۱۶/۰۲	کسب اعتبارات و منابع مالی
۶			۱۵/۵۶	عوامل فرهنگی محیط محلی و منطقه
۱			۱۷/۰۰	عوامل سیاسی محیط محلی و منطقه
۴	۰/۰۰۰۱	۱۹	۱۶/۰۸	عوامل اقتصادی - اجتماعی جامعه
۷			۱۲/۱۲	بین‌المللی شدن و مأموریت های بین‌المللی
۲			۱۶/۹۵	قدرت
۳			۱۵/۱۸	فلسفه و قوانین و مقررات توسعه ای آموزش عالی
۱۱			۹/۱۹	نحوه تصمیم‌گیری توسعه دانشگاه‌ها
۲۰			۴/۶۹	توسعه زیرساخت‌ها
۱۳			۸/۱۲	ارتباط ساختاری برنامه‌های کلان و توسعه دانشگاه
۱۶			۶/۹۵	امکان‌سنجی ایجاد ظرفیت‌های جدید
۱۵			۶/۵۳	شناخت وضعیت جغرافیایی (شاخص سوزمیتی)
۹			۱۰/۴۶	استقلال دانشگاهی

مقایسه وضعیت عوامل اصلی مرتبط با فرآیند توسعه دانشگاهی از دیدگاه مدیران دانشگاهی (مدیران اجرایی و علمی)

عامل	دانشگاه	میانگین	انحراف معیار	آماره	رتبه (از ۱۰)	سطح معناداری
عوامل درونی سیستم دانشگاه (فعالیت های دانشگاهی)	مدیران اجرایی	۳/۰۷	۶۴۰۲/۰	۹۵۲/۷۰	۱۲/۱۱	۰/۰۰۰
	مدیران علمی	۳/۶۹	۲۵۲۲/۰	-	۸۰	
عوامل محیط محلی و منطقه ای	مدیران اجرایی	۴/۰۶	۵۰۲۵۰/۰	۹۸۴/۷۰	۱۷۰	۰/۰۰۳
	مدیران علمی	۳/۰۷	۵۲۲۰/۰	-	-	
عوامل محیط بین الملل	مدیران اجرایی	۳/۸۴	۶۶۹۵۵/۰	۲۲۰/۲۰	۱۷۰	۰/۰۰۰
	مدیران علمی	۴/۴۱	۵۱۷۶/۰	-	-	
عوامل محیط عمومی (قانونی-اجتماعی)	مدیران اجرایی	۳/۸۲	۵۲۱۷۷/۰	۲۶۷/۲۰	۰۰۵/۷۰	۰/۰۲۷
	مدیران علمی	۴/۰۴	۲۱۳۱۲/۰	-	-	
عوامل محیط کلان (ساختاری)	مدیران اجرایی	۴/۰۷	۶۵۰۳/۰	۲۵۸/۳۰	۱۲۰	۰/۰۰۰
	مدیران علمی	۳/۵۸	۵۲۱۵۰/۰	-	-	
عوامل زمینه ای و زیر ساختی (تسهیل گر)	مدیران اجرایی	۳/۱۶	۶۶۴۵۹/۰	۲۷۷/۵۰	۹۷۷/۵۶	۰/۰۰۰
	مدیران علمی	۳/۷۷	۳۹۰۳/۰	-	-	
عامل کلی «توسعه دانشگاهی»	مدیران اجرایی	۲/۹۶	۶۶۲۵۰/۰	۲۲۲/۸	۷۰/۷۱	۰/۰۰۰
	مدیران علمی	۳/۴۳	۷۶۸۸/۰	-	-	

- بین دو گروه تفاوت معنادار وجود داشته ($p < / 0.5$) و میانگین و اهمیت این عامل ها از نظر مدیران علمی در فرآیند توسعه دانشگاهی به صورت معناداری بیشتر از مدیران اجرایی است

samarLass.prof

نتیجه گیری

تحقیق حاضر نشان داد که توسعه دانشگاهی و طی مسیر آن خود به خود اتفاق نمی افتند. فرآیند توسعه دانشگاهی به وسیله مجموعه ای از راهبردها و اقدامات به منظور هدایت و سازماندهی فعالیت های دانشگاهی برای بهبود صورت می

گیرد و متاثر از عوامل و مولفه های مختلف درون دانشگاهی و محیط بیرونی دانشگاه است و بدون شناخت این عوامل و مولفه ها، هدایت و سازماندهی و بهبود فعالیت های دانشگاهی و طی مسیر توسعه آن امکان پذیر نمی باشد.

به طور کلی عوامل موثر شناسایی شده در فرآیند توسعه دانشگاهی براساس تحلیل عاملی تاییدی با توجه به بارهای عاملی و آزمون برازش آن ها مورد تایید قرار گرفتند. بنابراین می توان گفت که این عوامل جزو عوامل کلی (مقوله های اصلی) موثر در فرآیند توسعه دانشگاهی به شمار می روند.

در بررسی زیر سیستم ها و مولفه های هر یک از عوامل، مولفه های درونی سیستم دانشگاه، متاثر از عوامل و نیروهای دانشگاهی است و نقش مهمی در مدیریت و هدایت سیستم دانشگاه برای توسعه دارد.

دانشگاه های قدیمی و با سابقه عمدتاً " با اتکا به این عوامل درونی و قابلیت های دانشگاهی و با نگاه بین المللی و همکاریهای مشترک، برنامه های توسعه دانشگاهی را دنبال می کنند و اهمیت این عوامل نسبت به عوامل برون دانشگاهی و محیطی بیشتر است.

دانشگاه های تازه تاسیس بیشتر به محیط بیرونی و عامل های فشار و سیاسی اتکا دارند تا پتانسیل های درونی و عوامل دانشگاهی.

پیشنهاداتی برای عمل و سیاستگذاری

علیرغم وجود تجربه های پیشین در زمینه سیاست ها و اقدامات مرتبط با ایجاد و توسعه دانشگاهی، دولتمردان بدون توجه به این تجربه ها در تکرار آن کوشیده اند. تفکر مجدد و بازاندیشی در این زمینه و بهره مندی از نتایج دوره های قبلی در برنامه ریزی توسعه بسیار ثمربخش خواهد بود.

به عنوان نمونه می توان از تکثیر الگوی دانشگاه های مادر در مراکز شهرستان ها و ایجاد دانشگاه های صنعتی و تراکم آن در تهران در دهه ۴۰ نام برد. در دوره بعد از انقلاب نیز انقطاع فعالیت های دانشگاهی در اوایل انقلاب اتفاق افتاد و این موضوع تقاضای بعدی را بیشتر نمود. الگوی تکثیر دانشگاه های صنعتی مجددا در دهه ۸۰ (نیمه دوم) در دستور کار قرار گرفت و علاوه بر آن رویکرد تاسیس دانشگاه های تک جنسیتی در اولویت سیاست ها قرار گرفت.

عوامل و مولفه های مرتبط با دانشگاه :

سازماندهی مناسب درون دانشگاهی (قابلیت های دانشگاه) با توجه به مولفه های این تحقیق (۸ مولفه) می تواند در شناسایی نقش عناصر اساسی درون دانشگاهی به مدیران دانشگاهی یاری برساند تا در وضعیت دانشگاه خود تغییرات لازم را ایجاد نمایند.

لازم است هرگونه تلاشی برای بهبود فعالیت های دانشگاهی با در نظر گرفتن دانشگاه به عنوان یک سیستم و براساس توجه به ابعاد و عوامل مختلف توسعه صورت گیرد. توجه به یک بُعد بدون توجه به بُعد دیگری موجب اختلال در این سیستم و سیستم های فراتر از آن خواهد شد.

با توجه به پتانسیل ها و توانایی های همکاران دانشگاهی در مدیریت و توسعه فعالیت های دانشگاهی در دانشگاه های با سابقه، اختیارات لازم در حوزه های مختلف از سوی سطح کلان، به این دانشگاه ها اعطا شود.

علیرغم توجه به ساخت و ساز فضاهای مورد نیاز، توجه به بهره وری فضاهای موجود و طراحی فضاهای مناسب و متناسب با معماری دانشگاهی در این دانشگاه ها دارای اهمیت کمتری نسبت به عامل های دیگر بوده است. براین اساس با توجه به اهمیت این شاخص، پیشنهاد می شود که هر کدام از دانشگاه ها سیستم مدیریت فضایی مناسب برای دانشگاه طراحی و اجرا کنند.

توسعه سازمانی دانشگاه‌ها براساس جهت‌گیری‌ها و کارکردهای دانشگاهی موضوع مهمی است که دانشگاه‌ها لازم است در برنامه توسعه دانشگاه توجه لازم داشته باشند.

در این راستا پیشنهاد می‌شود که در دانشگاه‌ها جهت ارائه نتایج پژوهش‌های انجام یافته در امر برنامه‌ریزی و توسعه دانشگاهی، سمینارهای ماهانه و سالانه پیش‌بینی و اجرا گردد. همچنین، به منظور بالا بردن سطح شناخت نیروهای دانشگاهی از برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی و همگامی با برنامه‌های دانشگاه، دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی مستمری در سطح دانشکده‌ها برگزار شود.

عامل کسب اعتبارات و منابع مالی، از اهمیت زیادی برای دانشگاه‌های تازه تاسیس برخوردار بوده که آنها روند توسعه خود را مستلزم بهره‌مندی از منابع بیشتر و آنهم دولتی دانسته‌اند. (این گونه دانشگاه‌ها، هم برای ساخت و ساز بیشتر تلاش می‌کنند و هم برای جذب هیات علمی و دانشجوی بیشتر. براین اساس یکی از راه‌های توسعه (توسعه فیزیکی) خود را منابع مالی می‌دانند). براین اساس ضروری است وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دولت در مورد این دانشگاه‌ها و نحوه توسعه آنها سیاست‌های شفاف‌تری را پیش بگیرند.

عوامل محیط محلی و منطقه‌ای:

دانشگاه‌های تازه تاسیس در هدایت و مدیریت توسعه خود بیشتر تحت تاثیر عوامل حاشیه‌ای و سیاسی و فشارگروه‌های محلی و منطقه‌ای عمل می‌کنند و عیلم‌وجود دانشگاه مادر به ایجاد و تاسیس یا تبدیل دانشکده به دانشگاه اقدام می‌کنند. (موضوعی که در بیشتر مصاحبه‌ها نیز بر آن تاکید می‌شد).

این عمل طبق نظریه جدال و سیاسی، محلی برای چانه‌زنی‌ها و منافع افراد مختلف درونی و بیرونی دانشگاه شده و کارکرد علمی آن را دچار اختلال می‌نماید. براین اساس پیشنهاد می‌شود سیاست‌های خاصی در زمینه ایجاد و گسترش این نوع دانشگاه‌ها و یا ارتقاء توانمندی‌های این دانشگاه‌ها در سطح کلان تعیین شود.

با توجه به وضعیت پراکنده هر یک از دانشگاه ها و واحدهای آموزشی تازه تاسیس و مسائل و مشکلات آنها، پیشنهاد می شود به منظور توزیع مناسب منابع و اعتبارات و جلوگیری از مشکلات آینده این موسسات، سیاست ادغام و جمع و یا تحت نظارت بودن آنها از سوی دانشگاه های مادر در دستور کار مسوولان قرار گیرد.

عوامل و مولفه های سطح کلان:

سیستم دانشگاهی در ایران از بالا به پایین برنامه ریزی و سیاستگذاری می شود و مراکز متعددی برای آن تصمیم می گیرند (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با انواع مختلف بخش هایی که دارد، شورای عالی انقلاب فرهنگی، مجلس شورای اسلامی، دولت، سازمان مدیریت و برنامه ریزی و...). نظام آموزش عالی و دانشگاهی ما با این روند دچار پارادوکس و تضادهایی است که در طی مسیر آینده آن تاثیرگذار است. بنابراین لازم است نقش و وظایف مراکز متعدد تعریف و حیطه مسولیت آنها مشخص و تبیین شود.:

در این بین نقش دولت از دخالت در دانشگاه ها، به نقش حمایتی و پشتیبانی و درعین حال ناظر، لازم است تغییر کند و نهاد آموزش عالی متولی کلان سیاستگذاری و نهاد دانشگاه، نهادی با ماموریت های ویژه و کارکردهای متنوع برای توسعه علمی کشور و توسعه نهادهای اجرایی تلاش نمایند.

نقش دولت و عوامل سیاسی از قبیل چانه زنی ها و تعاملات غیر رسمی و فشار گروه های مختلف هم در مصاحبه ها و هم در تحلیل های اسنادی و هم در یافته های کیفی بسیار مهم تلقی شده است. اما در دو گروه از دانشگاه ها از تفاوت معنی داری برخوردار است. اهمیت این عامل در دانشگاه های جدید بیشتر از قدیمی بوده است.

توسعه دانشگاه ها باید در قالب برنامه های میان مدت و بلند مدت آموزش عالی به عنوان امری مستمر برنامه ریزی شود و به اجرا درآید تا به تحقق هدف های توسعه کشور کمک نماید.

عوامل زمینه ای و تسهیل گر:

ایجاد ارتباط بین ساختارهای کلان و برنامه های توسعه دانشگاهی از دیگر مولفه هایی است که نقش مهمی در فرآیند توسعه دانشگاهی دارد و ایجاد سیستمی یکپارچه در این زمینه اساسی است.

در بین دانشگاه های مورد مطالعه، این مولفه، تفاوت معنی داری را نشان نداد و در واقع هر دو گروه این عامل را موثر قلمداد نمودند. در مصاحبه های تحقیق نیز به یکپارچه سازی تصمیمات توسعه ای در آموزش عالی تاکید شده بود.

با توجه به قابلیت برخی از دانشگاه ها در برنامه ریزی، واحد ها و مراکزی که بتواند در برنامه ریزی، ارزیابی و توسعه دانشگاه نقش اساسی ایفا نماید و هماهنگی برنامه های توسعه را به عهده گرفته و آن را پایش نماید، ایجاد و یا مورد توجه بیشتر قرار گیرد. در واقع استقلال دانشگاهی در موضوع اداری، مالی و تشکیلاتی به طور واقعی دبه این دانشگاه ها اعطا شود. این موضوع زمانی اهمیت می یابد که دانشگاه های مختلف در دنیا به این موضوع به عنوان حوزه حرفه ای تخصصی نگاه می کنند و به طور مستمر در زمینه تغییر و تحولات و تحول آن برای کسب جایگاه بهتر و ارتقاء تلاش می کنند.

شماره (۵-۱): الگوی عملیاتی (پیشنهادی) بهبود فرآیند توسعه دانشگاهی مبتنی بر یافته های تحقیق
(تحلیل اسنادی، مصاحبه ها و بخش کمی)

